

Edebiyat ve Kültür
Araştırmaları Dergisi

Cilt 3 / Sayı 2 / Kış 2023

Araştırma Makalesi

Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu ve Şahturna Örneğinde Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Protest Söylemler

Yılmaz Kaval

Munzur Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-5598-0670

yilmazkaval@munzur.edu.tr

İbrahim Tosun

Munzur Üniversitesi

Doç. Dr., Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-9399-0642

itosun62@hotmail.com

Kaval, Yılmaz ve Tosun, İbrahim. "Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu ve Şahturna Örneğinde Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Protest Söylemler". *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 3.2 (Kış 2023): 55-70.
DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.35>.

Geliş Tarihi: 04.10.2023 / Kabul Tarihi: 01.11.2023 / Yayımlanma Tarihi: 29.12.2023

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu ve Şahturna Örneğinde Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Protest Söylemler*

Yılmaz Kaval ve İbrahim Tosun

Özet

Türk halk edebiyatında yapılan çalışmalarda temel hedef, bu edebiyatı meydana getiren toplumu tanımak, toplumun temel dinamiklerini öğrenmek ve buna dayalı değerlendirmeler geliştirmektir. Halk edebiyatını oluşturan bütün türler, içinden çıktıkları halkın ayrılmaz parçalarıdır. Bu anlamda halk edebiyatını bilmekle halkı tanımak aynı anlama gelmektedir. Halk edebiyatı türlerinin bu anlamda pek çok işlevi olduğu görülmektedir. Halk edebiyatı türleri arasında kabul edilen Âşık edebiyatı şiir geleneğinin de pek çok işlevinin yanında protest bir işlev yerine getirdiği görülmektedir. Âşık edebiyatında âşıklar tarafından eleştiri ve protesto amaçlı şiirlerin oluşturulduğu çok sık görülen bir durumdur. Ancak burada yergi, eleştiri gibi kavramlar ve protesto arasında önemli farklar vardır. Yergi yanlış olduğuna inanılan bir şeyin eksik taraflarını bulup doğru yönlerini göstermeye çalışırken eleştiride sadece eleştirilen şey üzerinde durulur. Ancak protesto eleştiri ve yergiden farklı olarak yanlış olduğuna inanılan şeyi düzeltme arayışına girmeyip protesto edileni hiçbir şekilde kabul etmemektir. Âşık edebiyatı şiir geleneği, çağlar boyunca, insanlara, kabul edilmeyen aksaklıklar, haksızlıklar vb durumlar karşısında bir sığınak olmuştur. Âşıkların bu gelenek vasıtasıyla yöneticilere meydan okuduğu ve halk üzerinde etki gücünün daha belirgin olduğu düşünülen şiir türünü bir silah gibi kullandıkları çok sık bir şekilde görülmektedir. Bu çalışmada Âşık edebiyatı şiir geleneği ve bu gelenek içinde yetişmiş bazı âşıkların protest ifadeler kullanarak icra ettikleri şiirler ele alınacaktır. Şiirler seçilirken şiirlerin özellikle protest temalı olmalarına dikkat edilecektir. Protest söylemler geliştiren bu âşıkların özellikle göçebe Türkmenler arasında mı yoksa yerleşik hayat benimseyen âşıklar arasında mı geliştiği üzerinde durulacaktır. Âşık edebiyatında görülen protest söylemin hangi durumlar karşısında yetiştiği ve özellikle hangi dönemlerde etkili olduğu incelenecektir. Bu şiirlerin dilinden yola çıkılarak protestonun bireysel ve toplumsal boyutu da açıklığa kavuşturulacaktır.

Anahtar Sözcükler: halk edebiyatı, Âşık, protest şiir, gelenek

Abstract

Challenging Discourse Within the Âşık Style Poetry Legacy: The Case of Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu and Şahturna

The main goal of the studies on Turkish folk literature is to recognise the society that brought this literature into being, to learn the basic dynamics of the society, and to develop evaluations based on this. All genres that make up folk literature are inseparable parts of the people from which they emerge. In this sense, knowing folk

*Bu makale öncesinde 3-4 Ağustos 2023 tarihinde düzenlenen Âşık Sanatı Sempozyumu 2023 Âşık Veysel Yılı' etkinliği kapsamında "Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Protest Söylemler" başlıklı bildiri olarak sunulmuş olup, sonrasında yeniden gözden geçirilip, genişletilmiştir.

literature is the same as knowing the people. It is seen that folk literature genres have many functions in this sense. It is seen that the poetry tradition of Âşık literature, which is accepted among the genres of folk literature, fulfils a protest function in addition to its many functions. It is a very common situation in Âşık literature that poems are composed by âşiks for criticism and protest. However, there are important differences between concepts such as ridicule, criticism, and protest. While ridicule is an attempt to find the deficiencies of something that is believed to be wrong and to show the right aspects of it, criticism focuses only on what is criticised. However, unlike ridicule and criticism, protest does not seek to correct what is believed to be wrong and does not accept what is protested in any way. The poetry tradition of Âşık literature has been a refuge for people against unacceptable failures, injustices, etc. throughout the ages. It is often seen that âşiks challenge the rulers through this tradition and use the poetry genre, which is thought to have a more pronounced power of influence on the people, as a weapon. In this study, the poetry tradition of Âşık literature and the poems produced by some âşiks who grew up in this tradition using protest expressions will be discussed. While selecting the poems, attention will be paid to the fact that the poems are especially protest-themed. It will be emphasised whether these âşiks who developed protest discourses were more common especially among nomadic Turkmens or among âşiks who adopted a settled life. It will be analysed in which situations the protest discourse seen in âşık literature grew up and in which periods it was especially effective. Based on the language of these poems, the individual and social dimension of protest will also be clarified.

Keywords: folk literature, Âşık, protest poetry, tradition

Giriş

Âşık şiiri, sözlü kültür geleneği içinde Eski Türkçe döneminden itibaren ortaya çıkmış çeşitli anlatı türlerinden de beslenmiştir. 16. yüzyılın başlarından itibaren, bazı değişimler geçirerek gelen ve halkın yüzyıllardır biriktirdiği deneyimden süzölmüş değerlerin yeniden şiire aktarılması ile birlikte bağımsız bir tür olarak ortaya çıkmıştır. “Özellikle 17. yüzyılda yetiştirdiği âşıklarla Türk insanının şiir anlayışına ve zevkine yön veren” (Artun 1) bu tür Türk halkının duygu ve düşüncelerinin halkın anlayacağı bir dille aktarılması sonucunda oluşmuştur. 19. yüzyılda zirveye ulaşarak ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar etkisini devam ettirmiştir.

Şaman ve ozan-baksı geleneğinde temsilciler; şairlik yanında sağlık, din, müzik, sihribazlık gibi alanlarda da toplumun başvurduğu kişiler olarak karşımıza çıkar. Ancak âşık edebiyatı temsilcilerine bakıldığında, bunların, bu görevlerden sıyrılarak sadece şairlik görevini yürüten sanatçılara dönüştüğü görülür (Düzgün 437).

Türk sözlü edebiyat geleneğinin bildiğimiz en eski temsilcileri şaman (kam)lar olarak kabul edilmektedir. Bu geleneğin devamı olarak ozan-baksı geleneğinin gelişmesi ve bu geleneği yaşatan temsilcilerin dine yönelmeleri ile birlikte tekke kültürü, Türkler arasında hızlı bir şekilde yayılır. Tekkeler etrafında güçlü bir sözlü edebiyat geleneği meydana gelir ve 16. yüzyıldan itibaren Türk kültüründe görülen sosyo-ekonomik gelişmeler neticesinde özellikle kahvehane kurumu ortaya çıkar (Çobanoğlu 9). Kahvehane kurumu bir nevi kültürel bir kurum olarak işlev görür. Kahvehane ortamında ortaya çıkan ozanlar, dini nasihatler gibi söylemlerden uzaklaşarak daha çok güzelleme gibi beşeri söylemlere yönelirler. Bu şekilde

kendine has bir tarza bürünen ve zamanla çeşitli dönüşümler geçirerek günümüze kadar ulaşan edebiyat geleneğine “Âşık Tarzı Kültür Geleneği”, “Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği” ya da kısaca “Âşık Edebiyatı” ismi verilmektedir (Çobanoğlu 9).

Türk halk edebiyatının en canlı ve aktif bölümlerinden biri olan âşık edebiyatı, belli bir geleneği ve icra töresi olan bir türdür. Anadolu sahasında çok güçlü temsilciler yetiştirerek sadece halk edebiyatını değil diğer edebiyat disiplinlerini de etkileyen bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. 16. yüzyıldan bu yana Anadolu’da izleme imkânı bulduğumuz Âşık edebiyatı, özellikle 17. yüzyıldan itibaren başlayan yükselişi ile birlikte 19. yüzyılda zirveye ulaşarak klasikleşmiştir (Artun 1).

Bağımsız bir gelenek haline gelen âşık edebiyatında söylenen şiir şekillerini ve âşıklara verilen isimleri Doğan Kaya; “Âşıklar şiir olarak türkü, varsağı, deyiş, kayabaşı, üçleme, koşma, mani gibi şekilleri kullandı. İlerleyen zaman içerisinde genel olarak âşık adı altında toplanan şairler, çeşitli özelliklerine göre; ‘âşık, Hak aşığı, halk aşığı, badeli âşık, saz şairi, halk şairi, Hak şairi, meydan şairi, kalem şairi, çöğür şairi, ozan, halk ozanı, sazlı ozan...’ gibi adlarla anılmaya başladı.” (Kaya 2) şeklinde açıklamaktadır.

Âşık şiiri geleneği, içinde bulunduğu dönemin kültürel değerlerine, siyasal ve toplumsal yapısına göre farklı işlevler yerine getirmiştir. Bu geleneğin temsilcileri, yaşadıkları dönemin bütün yönlerini gerçekçi bir duyarlılık ve titizlikle, dilin el verdiği ölçüde, halk hikâyesinin yanı sıra, şiir formunda ortaya koymuşlardır. Bu bakımdan âşık şiiri, içine doğduğu döneme genellikle bir ayna tutma görevi de üstlenmiş; överek, yererek, betimleyerek, abartarak, bazen kabullenerek, bazen de isyan ederek ya da baş kaldırarak farklı işlevlerle sözlü kültüre katkıda bulunmuştur.

Âşık edebiyatı her ne kadar bağımsız bir tür olarak Anadolu’da ortaya çıksa da eski Türk sözlü edebiyat geleneğinin bütün süreçlerinden etkilenmiştir. Âşık edebiyatı temsilcisi olan âşıklar, şaman-kam ve ozan-baksı geleneğindeki kadar etkili olmasalar da şiirleri ile topluma yön veren, toplumu derinden etkileyen işlevleri ile genellikle Türkiye sahasında görülmüştür. Özellikle Osmanlı döneminde asker âşıklar, söyledikleri şiirler ile askeri coşturup onlara savaş azmi kazandırmışlardır. Bu âşıklar toplumu pek çok yönde etkiledikleri gibi zaman zaman protest söylemlerde de bulunarak içinde buldukları topluma yön de vermişlerdir. Âşıklar arasında eleştiriyi aşır, protest söylemlerde bulunan pek çok âşık saymak mümkündür.

Türkler Anadolu’ya geldiği dönemlerden itibaren, Anadolu coğrafyasında ayaklanmalar, başkaldırıları her zaman görülmüştür. Bunun nedeni genelde ya ekonomik ve siyasal tercihler ya da kültürel farklılıklar olmuştur (Günbulut 229). Âşık edebiyatında da protest söylemlerde bulunan âşıkların genellikle bu kargaşa dönemlerinde ortaya çıkan olumsuz durumlara karşı bir dil geliştirip ya merkezi ya da yerel otoriteye direnç gösteren şiirler söylemeye ya da kaleme almaya yönelmişlerdir. Bu yönleriyle âşıklar aslında mağdurların sesi olma, zulme ve haksızlığa başkaldırma konusunda önderlik etme işlevini de yerine getirerek bir protest söylem geliştirmişlerdir.

Burada özellikle üzerinde durmamız gereken noktalardan biri de protesto kavramının tam olarak ne olduğudur. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde protesto, “Bir davranışı, bir uygulamayı, haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma, kabul etmeme” (Türkçe Sözlük 1948) olarak geçmektedir.

“İçerdiği temel anlamlar bakımından öncelenmiş bir eleştiri veya başkaldırı anlamı bulunmamasına rağmen protesto sözcüğünde ön plana çıkan “bildirmek” anlamının zamanla “reddetmek” anlamına evrilerek sözcükte, haksız gereksiz-yersiz bulunan bir olguyu kabul etmemenin ve buna yönelik eleştirel bildirimde bulunmanın esas anlam haline dönüştüğü anlaşılmaktadır.” (Keskin 506).

İlhan Başgöz, folklor’un işlevleri üzerine yaptığı değerlendirmesinde, folklorun “Protesto İşlevi” olduğuna dair değerlendirmelerde bulunmuştur (Başgöz 1998). Âşık edebiyatının incelendiği vakit, protesto işlevi yerine getirdiği görülmektedir.

Bu çalışmada; âşık edebiyatında âşıkların eleştiri şeklindeki şiirleri değil de daha çok protesto düzeyinde olan şiirleri ele alınacaktır. Âşık şiirinde bu söylem tarzı ile şiirler icra eden pek çok âşık mevcuttur; ancak bir bildiri konusu olan bu çalışmayı belli bir sınırdan tutmak için özellikle, Köroğlu, Dadaloğlu ve şiirlerinde tasavvufi özellikler de barındıran Pir Sultan Abdal’ın* yanı sıra Şahturna’nın protest söylemleri üzerinde durulacaktır.

Protest şiirleriyle ön plana çıkan bu dört âşık şairinden Dadaloğlu göçebe, Pir Sultan Abdal, Köroğlu ve Şahturna ise yerleşik hayat yaşayan şairlerdir. Fakat protest işlevli şiir söyleyen şairlerin bu şiir tarzını benimsemeleri bunların göçebe ya da yerleşik olmasına değil birlikte yaşadıkları topluluğun uğradığı otoriter baskı ve zulümdür. Zaten âşık edebiyatının dili, âşıkların içinde yaşadıkları halkın sade dilidir. Sade ve öz Türkçe ile yazdıkları şiirlerden yola çıkarak şairin okur-yazar olup olmadığını, tahsil derecesini, şehirli mi köylü mü ya da yerleşik mi konar göçer mi olduğunu anlamak mümkün olmamaktadır. Çünkü bu şairler aynı duygu ve düşünceleri ifade eden ortak şiir kalıpları kullanmışlardır.

Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Protest Söylemler

İsyanların Tanığı: Pir Sultan Abdal

Pir Sultan Abdal, 16. yüzyılda yaşadığı kabul edilen âşık edebiyatı temsilcilerinden biri olarak bilinmektedir (Artun 292). Alevilerin kabul ettiği yedi ulu ozandan bir olan Pir Sultan Abdal’ın yaşamı hakkındaki bilgilere şiirlerinden yola çıkarak ulaşılmaktadır (Melikoff 39). Şiirlerinden öğrendiğimiz kadarıyla Sivas’ın Banaz köyünden olup asıl adı Haydar’dır. Döneminde bir Alevi ayaklanmasına öncülük ettiği, dönemin valisi Hızır Paşa tarafından hapse atıldıktan sonra düşünceleri ve inancından vazgeçmediği için idam edildiği bilinmektedir (Özmen 195).

Banazlı Pir Sultan Abdal’ın yaşadığı dönemde ağır vergiler altında ezilen halk, memurların adaletsiz tutumu karşısında isyan eder ve bu uğurda çok can verilir. Bazı araştırmacılar, Pir Sultan’ın halk hareketlerine katılmadığını söylese de genel görüş, Pir Sultan’ın yaşadığı dönemde Osmanlı idaresinin bazı politikalarına karşı çıktığı, eylemlerde bulunduğu hatta halka önderlik ettiği yönündedir. Pir Sultan Abdal; şiirlerini, sanatını bu yönde önemli bir silah olarak kullanmıştır (Özmen 195).

Pir Sultan Abdal’a ait olduğu iddia edilen şiirlerden yola çıkarak Pir Sultan’ın protest bir söylem tarzı geliştirdiği söylenebilir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken nokta ona ait olduğu iddia edilen şiirlerdir. Nitekim Anadolu’da Pir Sultan Abdal mahlasını kullanan

* Köroğlu, Dadaloğlu ve Pir Sultan daha öncesinde şurada da kısmen ele alınmıştır. Kişin 59-67.

pek çok şairin varlığı bilinmektedir. Bu çalışmada, araştırmacıların Banazlı Pir Sultan Abdal'a ait olduğunu iddia ettikleri şiirler esas alınmıştır.

Gelin canlar bir olalım
Münkire kılıç çalalım
Hüseyin kanın alalım
Tevekkeltü taâlâllah

Mervan soyunu vuralım
Hüseyin kanın soralım
Pâdişın öldürelim
Tevekkeltü taâlâllah

Özü öze bağlıyalım
Sular gibi çağlıyalım
Bir yürüyüş eyliyelim
Tevekkeltü taâlâllah

Pir Sultan'im geldi cûşa
Münkirlerin aklı şaşsa
Takdir olan gelir başsa
Tevekkeltü taâlâllah"
(Gölpınarlı ve Boratav 55-56).

Açalım kızıl sancağı
Geçsin Yezidlerin çağı
Elimizde aşk bıçağı
Tevekkeltü taâlâllah

Pir Sultan'ın bu şiirinde şairin toplumu yönlendirmeye çalıştığı, kendi düşüncesindeki insanları bir araya getirerek toplumsal bir kalkışmaya hazırlandığı görülmektedir. Egemen yönetimin ideolojisine karşı, kendi ideolojisini yaymaya çalıştığını, bu protest dizelerle ortaya koymaktadır.

Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı dönemde yönetimin aksayan yönlerinden biri de kadıların adaletsiz tutumlarıdır. Pir Sultan Abdal, şiirlerinde kadınlara karşı keskin söylemlerde bulunarak onların emirlerini tanımayan bir dille şiirler söylemiştir.

"Koca başlı koca kadı
Sende hiç din iman var mı
Haramı helâli yedi
Sende hiç din iman var mı

İman eder amel etmez
Hakkın buyruğuna gitmez
Kadılar yaş yere yatmaz
Hiç böyle kör şeytan var mı

Fetva verir yalan yulan
Domuz gibi dağı dolan
Sırtına vururum palan
Senin gibi hayvan var mı

Pir Sultan'im zatlarınız
Gerçektir şöhretleriniz
Haram yemez itleriniz
Bu sözümde ziyan var mı"
(Gölpınarlı ve Boratav 44-45).

Pir Sultan'ın bu şiirinde de Sivas'ta yöneticilik yapan Sarı Kadı ve Kara Kadı olarak bilinen kadınları hedef aldığı görülmektedir. (Kişin 61) Pir Sultan, beslediği köpeklerinin bile haram yemediğini ancak kadının haram yediğini iddia etmektedir. Haram yiyen bir adalet adamının burada protesto edildiği ve onun adalet anlayışının kabul edilmediği görülmektedir.

Pir Sultan'ın en büyük mücadelesi hiç şüphesiz Hızır Paşa ile olmuştur. Kaynaklarda Hızır Paşa'nın önceden Alevi olduğu ve Pir Sultan'ın müritlerinden biri olduğu geçmektedir. Hızır Paşa, Pir Sultan'dan himmet alıp İstanbul'a gitmiş ve Vali olarak Sivas'a gelmiştir. Hızır Paşa, Sivas'a döndükten sonra Pir Sultan'a ilk başta saygılı yaklaşırsa da Pir Sultan, Hızır Paşa'nın artık bozulduğunu, masumiyetini yitirdiğini söyler. Bundan sonra ikisi arasında bir

mücadele başlar (Gölpınarlı 10). Pir Sultan, bu mücadelede Hızır Paşa'yı, onun temsil ettiği anlayışı ve Hızır Paşa'nın uygulamalarını kabul etmediğini Şiirleri ile ifade eder.

“Yürü bire Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin Padişah'ın
O da bir gün devirilir

Hafid-i Peygamber'im has
Gel Yezid Hüsey'n'imi kes
Mansur'um beni dara as
Ben ölünce il durulur

Nemrud gibi Anka n'oldu
Bir sinek havale oldu
Davamız mahşere kaldı
Yarın bu senden sorulur

Ben Musa'yım sen Firavun
İkrarsız Şeytan-ı lain
Üçüncü ölmem bu hain
Pir Sultan ölür dirilir” (Fuat 118).

Şah'ı sevmek suç mu bana
Kem bildirdin beni Han'a
Can için yalvarmam sana
Őehinřah bana darılır

Hızır Paşa tarafından tutuklanıp hapse atılması üzerine söylenmiş bu Şiirde, Pir Sultan'ın isyan söyleminin yanında, kendini Musa Peygambere benzetmesi önemlidir. Nitekim bilindiği üzere Musa Peygamber, yaşadığı dönemde sarayda çok etkili bir asilzade olmasına rağmen halkın yaşadığı haksızlıklar karşısında makam ve mevki esiri olmayıp firavuna başkaldırımıştır. Bu Şiirde de Hızır Paşa'nın makam ve mevkinin kölesi olduğu, kendisinin ise haktan yana olduğu dile getirilmektedir. Yaşamak için düşüncelerinden ve ideallerinden vazgeçmeyeceğini ve bu yolda ölmeye hazır olduğunu belirten Pir Sultan Abdal'ın bu ifadeleri, protest söylem tarzına uygun ifadelerdir.

Pir Sultan'ın yaşadığı dönemde Anadolu'da Safevi Devleti'nin propagandaları ciddi bir şekilde hissedilmektedir. “Alevi zümrelerin yoğun duygularla yaşadıkları bu ortam ve bu dönem Pir Sultan'ın ortaya çıkmasına, şekillenmesine etki eden en önemli faktördür.” (Koçak ve Uğurcan 89). “Bu ortam içinde ateşli bir Şah taraftarı ve Batni olan Pir Sultan Abdal, akımın dışında kalabilir miydi? Kalamayacağını olağan saymak en doğru düşünce olur” (Öztelli, Pir Sultan Abdal 45).

“Koyun beni Hak aşkına yanayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan
Yolumdan dönüp mahrum mu kalayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Benim Pirim gayet ulu kişidir
Yediler ulu'su, Kırklar eşidir
On İki imam'ın server başıdır
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kemend işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse

Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan” (Fuat 116).

Pir Sultan Abdal, bu şiirde belirttiği üzere temsil ettiği düşünceler ve inandığı değerler uğruna asılacağını bilmektedir. Buna rağmen düşüncelerinden vazgeçmeyeceğini ve hak yolunda ölmeye hazır olduğunu ifade etmektedir. Müftülerin, kadıların hükümlerini kabul etmediğini canı pahasına dile getirmektedir.

Haksızlık Karşısında Çamlıbel’den Yükselen Gür Ses: Köroğlu

16. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Âşık Köroğlu; destan kahramanı, hikâye kahramanı, masal kahramanı, efsane kahramanı olarak da bilinmektedir. Bunun yanı sıra resmi kayıtlarda iki Köroğlu daha vardır. Bunlardan biri Celali İsyanlarına katılan eşkiya Köroğlu diğeri ise Osmanlı ordusu ile İran seferlerine katılan ordu şairi Köroğlu’dur (Yakıcı 122).

Köroğlu adında bir şairin varlığı kesin olarak bilinmektedir. Ancak bu hikâye kahramanı Köroğlu ile Âşık Köroğlu’nun aynı olduğuna dair kesin bilgiler yoktur. Ancak başbakanlık arşivlerinde bulunan belgeler ikisinin aynı kişi olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bu belgelerde 1579-1582 tarihlerinde Bolu civarlarında Köroğlu adında bir eşkiyadan bahsedilmektedir. Köroğlu hikâyesinin de bu dönemlerde ortaya çıktığı varsayılırsa yeni kanıtlar bulunana kadar ikisinin aynı kişi olduğunu kabul etmek yanlış olmaz (Öztelli, Köroğlu ve Dadaloğlu 3).

Bade içerek âşıklık yetisi kazanan Âşık Köroğlu üzerinde yapılmış çalışmalarda, araştırmacıların genel kabulü, Celali olduğu yönündedir. Tarihi kaynaklarda Köroğlu, isyancı olarak geçmiş olmasına rağmen 16. yüzyılda yaşamış bir halk kahramanı ve şair olarak kabul edilebilir. Celali İsyanlarına katılmış olması onun fakir ve ezilen halkı kolladığı, yardım ettiği gerçeğini değiştirmemektedir (Çetindağ 38).

Celali İsyanlarına “iştirak eden insanlar birbirlerinden mezhep ya da ayrı bir devlet görüşü ile ayrılmış değillerdi. Köyde, kasabada, şehirde ve devlet merkezinde yaşayan resmî veya hususî bütün şahıslar bir nevi partizanlık zihniyetinin tesiri altında idiler. Çıkarlarına göre, bazen “Celâlî” adını taşıyan zümreye katılıyorlar yahut onların lehinde bulunuyorlar, bazen de, hükümete sadakat gösteriyorlardı.” (Akdağ 1-2).

Kaynaklarda yer alan Âşık Köroğlu’nun şiirlerine bakıldığında onun da yaşadığı dönemde yönetimi protesto eden eylemler içinde olduğu ve bu eylemleri sözleri ile aktardığı görülmektedir.

Köroğlu’yum arka verdim dağlara
Kılıç kalkan hoş yakışır ellere
Çok selam söyleyin ulu beylere
Kan içen beylerin günüdür bu gün (Boratav 192).

Köroğlu’nun bu dizeleri dönemin yönetimine, onların görevlendirdiği beylere karşı sırtını dağlara verip, onların hükümlerini tanımadığını açıkça göstermektedir.

Köroğlu’nun en çok bilinen şiirlerinden biri de Bolu Beyi’ni protesto ettiği, ona başkaldırdığı şiiridir.

“Benden selam olsun Bolu Beyi' ne
Çıkıp su dağlara yaslanmalıdır.
Ok gıcirtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir.

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı.
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.

Köroğlu düşer mi yine sanından,
Ayırır çoğunu er meydanından,
Kırat köpüğünden, düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır.” (Öztelli, Köroğlu ve Dadaloğlu 17).

Burada da dikkat edilirse Köroğlu'nun dönemin yerel yöneticisi Bolu Beyi'ni protesto eden ifadeleri yer almaktadır. Bolu Beyi'nin yönetimini, uygulamalarını, haksızlıklarını kabul etmeyen Köroğlu'nun isyan ederek yönünü dağlara çevirdiği ve Bolu Beyi'ne meydan okuduğu görülmektedir. Buradaki protesto mahiyetindeki bu sözler, Köroğlu'nun bir başkaldırı eylemine dâhil olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, kaynaklarda da belirtildiği gibi, Köroğlu'nun Celali İsyanlarının içinde yer aldığını kabul etmek gerekmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken ifadelerden biri de “Tüfek icat oldu mertlik bozuldu, eğri kılıç kında paslanmalıdır” dizeleridir. Bu aslında dikkatli bir şekilde incelendiğinde Köroğlu'nun dile getirdiği bir isyan, bir protesto söylemidir. Çünkü “Köroğlu, mertlikten, dürüstlükten, doğruluktan yanadır. Onun düzeninde arkadan vurmamak, silah kullanmak yoktur. Bu bakımdan Köroğlu, tüfeğin icadıyla yani modernizmin, geleneğin içerisine girmesiyle birlikte hayata veda eder. Tüfek icat olunca mertlik töresi bozulmuş, eğri kılıcın hükmü kalmamıştır. Mertliğin yerini namertlik almıştır” (Çetindağ 197). Dolayısıyla namertliğin simgesi olarak gördüğü tüfeği kabul etmez ve onun yerine kılıcına sığınır.

Köroğlu, mertliğin ve yiğitliğin sona erdiği, anlamsızlaştığı dünya düzeninde kalmayı uygun görmez ve sır olarak kaybolmayı seçer. Kaybolan kılıç kalkan devri ve yiğitliğin olmadığı mekândan ayrılır (Şenocak 641).

“Köroğlu gibi şahsiyetleri incelerken içinde yaşadıkları tarihî ve coğrafi dönemle birlikte ele almak yerinde olacaktır. Çünkü o dönemin siyasî, sosyal, coğrafi koşulları ile bugünün koşulları birbirinden farklılık arz etmektedir. Köroğlu'nun o dönemde sergilediği davranışlar bugün için düzeni bozucu gibi görünse de o gün için halk arasında düzeni sağlamaya, adaletsizlikleri gidermeye yöneliktir ve onun göstermiş olduğu tutum ve davranışlar, o günün koşullarında haklı olarak değerlendirilebilir.” (Çetindağ 42).

“Köroğlu'yum kayaları yararım
Halkın kılıcıyım hakkı ararım
Şahtan padişahın hesap sorarım
Uykudan uyanan katılır bana” (Yağcı 238).

Bu dörtlükte dikkat edilirse Köroğlu'nun şah ve padişahın hesap sorduğu görülmektedir. Bilindiği gibi şah o dönemde Osmanlı Devleti'nin rakibi olan Safeviler'in başındakilere verilen isimdir. Padişah da Osmanlıların başındaki yöneticidir. Dolayısıyla buradan anlaşılıyor ki Köroğlu'nun haksızlık karşısında ideolojik bir tutum sergilemediği, kimden olursa olsun haksızlığı kabul etmediği, haksızlık yapanların uygulamalarını kabul etmeyip protest bir eylem içinde olduğu görülmektedir.

İskân Karşıtı Bir Protestocu: Dadaloğlu

19. yüzyılda şiirleri ile âşık edebiyatına damga vuran güney illerinin şairi Dadaloğlu'nun hayatı hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Âşık edebiyatı temsilcilerinin ümmi oluşu ve aydın kesimin bunlara yeterince değer vermemesi bu durumun temel nedeni olarak görülmektedir. Dadaloğlu, Toros dağlarını mesken edinmiş göçebe Türkmen aşiretlerinin Avşar boyundandır. Bu bölgede yaşayan göçebe Türkmen aşiretlerinin bazen kendi aralarında çatışmaları olduğu gibi bazen birleşip devlete karşı isyan ettikleri de görülmektedir (Öztelli, Köroğlu ve Dadaloğlu 8-10).

Avşar aşiretinden olan "Dadaloğlu'nun şiirlerinde feodal yapıyı öven bir anlatım çok görülmemektedir; lakin aşiret geleneğinin kaçınılmaz olarak getirdiği kahramanlık, cenk, yiğitlik gibi kavramlar bir tema olarak şiirlerinde sıkça görünür. Kullanmış olduğu dilde ağdalı bir anlatımla çokça karşılaşılmaz, tam tersine sade, akıcı ve net bir dil özelliği ile karşımıza çıkar." (Kişin 66).

Osmanlı yönetimine karşı başkaldırı düzeyinde ilk tepkinin Dadaloğlu'ndan geldiği görülmektedir. Avşarların sözcüsü konumunda görülen Dadaloğlu (Arı 277) nun ifadeleri protest söylem örneği olarak kabul edilebilir.

"Belimizde kılıcımız kirmanî
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahınsa dağlar bizimdir." (Sakaoğlu 111).

Doğa ile iç içe yaşayan Avşar aşiretinin bir mensubu olan ve doğanın en çetin alanlarından biri olan dağları sahiplenen Dadaloğlu, simgesel anlamda yerleşik düzendeki iktidar ile kendisi arasına keskin çizgiler koymakta ve bu düzeni kabul etmemektedir (Cebe 66). Burada özellikle "Hakkımızda devlet etmiş fermanı, Ferman padişahınsa dağlar bizimdir" dizeleri açık bir başkaldırı, var olan ya da dayatılan bir düzeni kabul etmeme ifadesidir.

Burada padişah, bilindiği gibi mutlak otorite ve güçtür. Dolayısıyla padişah tarafından verilmiş bir emrin kabul edilmeyip yok sayıldığı ve sonuna kadar bir direnme iradesinin ifadeleri olan bu sözler, Dadaloğlu'nun protest sözlerine en güzel örnektir.

Dadaloğlu'nun bu ifadelerine bakıldığında protesto fikrinin toplumsallaştırıldığı ve biz kavramının çok sık kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla toplumun büyük bir kısmı ile birlikte hareket edilmesi protesto eylemine uygun bir harekettir. Toplumun birlikte hareket ettiği bu eylem, âşığın dilinde protest söyleme dönüşmüştür.

"Dadaloğlu'nun şiirlerinde görülen başkaldırının ruhsal arka planını kimlik kaybına ve benlik algısında bozulmaya karşı direniş oluşturmaktadır. Yaşam alanını değiştirmeye zorlanan göçebe, kimliğini de değiştirmeye zorlanmıştır. Kimlik değişimi, sosyopolitik ve tarihsel bir dönüşüm kadar, psikolojik bir dönüşüm de gerektirmiştir." (Cebe 67).

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Dadaloğlu'nun ayrılıkçı, devlete karşı isyankâr biri olmadığı, o dönemde sadece dönemin yönetiminin politikasını kabul etmeyip iskân politikasına karşı çıktığıdır. Osmanlı'nın "Bu düzen sağlama amacı; dağlık bölgelerde yaşayan toplulukların geleneklerini, yaşam tarzlarını kaybetmelerine ve dolayısıyla asimile olmalarına iten bir noktada duruyordu" (Kişin 67) Dadaloğlu'nun kavgasının asıl nedeni milli kültürün devam ettirilmesi ve yaşatılmasıdır. Çünkü konargöçer yaşam, Türk kültürünün temel yapı taşlarından biridir.

Türk kültüründe konargöçer hayata ait olan 'yaylak ve kışlak' kavramları gündelik hayatın en önemli iki bölümünden biri olarak görülürdü. Konargöçer Türklerde yaylak ve kışlak ayrı ayrı yerlerdi ve bu iki yer birbirini tamamlardı. Biri olmadan diğeri eksik kalırdı. Bu iki yer de eski Türklerde töre ve gelenekler ile düzenlenmiş haldedir. Hangi Türk boyunun hangi yaylak ve kışlakta konacağı önceden belirlenmiştir (Ögel 1).

O dönemde yaşayan Türkmenlerin yaylak ve kışlaklarından koparılarak yerleşik hayata geçirilmeye çalışılması, Türkmenlerde büyük bir tepkiye neden olmuştur. Türkmenlerin dil sözcüsü olan Dadaloğlu'da bu uygulamayı kabul etmediğini bu protest söylemleri ile ifade etmiştir.

İşte bu sebeplerden dolayı yaşam alanlarına ve yaşam tarzlarına müdahaleyi kabul etmeyen Avşarlar, Osmanlı'nın bu uygulamasını haksız, yersiz ve gereksiz görüp bu durumu her türlü yolla belirtme çabasına girmişlerdir. Avşarların bu politikaya karşı çıkışları hem pratikte olmuş hem de Dadaloğlu'nun dizeleri ile protest bir söylem ile söze dökülmüştür.

Osmanlı Devleti, o dönemde konar göçer Türkmenleri ve bunlar arasında en kalabalık aşiret olan Avşarları yerleşik hayata geçirmek için Fırka-i Islahiye hareketi kurmuştur. Bu hareketin askeri kanadına Derviş Paşa getirilir (Yavuz 122). Hareketin başındaki Derviş Paşa, bu yüzden Dadaloğlu'nun şiirlerinde Dadaloğlu'nun özellikle uygulamalarını kabul etmediği yönetici olarak karşımıza çıkar.

"Derviş Paşa gayri kına yakınsın
Böbür böbür dört bir yana bakınsın
Amma bizden gece gündüz sakınsın
Öç alırsız ilk fırsatı bulanda

Dadaloğlu'm söyler size adını
Şimdiden yok bilsin hasım kendini
Bağlasalar parçalarım bendimi
Yatacağım bilsem bile zindanda" (Sakaoğlu 103).

Burada dikkat edilirse Avşarların sözcüsü konumundaki Dadaloğlu, bu ifadeler ile Derviş Paşa'nın emirlerini, dolayısıyla Osmanlı'nın emirlerini kabul etmemektedir. Bu ifadelerde Dadaloğlu, zindanda yatacağını bilse bile bu politikaya uymayacağını, bu politikaları kabul etmeyeceğini dile dökmektedir.

Karanlığı Yaran Bir Âşık: Şahturna

20. yüzyıl kadın âşıklardan olan Şahturna 1950 yılında Sivas'ta dünyaya gelmiştir. Daha üç yaşındayken geçirdiği kızamık ve çiçek hastalıkları sebebiyle görme yetisini kaybeder. Alevi inancına mensup olan Şahturna, daha çocukken köylerine gelen dedelerin türkülerini dinleyerek bu sayede müzik ile bağ kurar. Özellikle babasının ona okuduğu Pir Sultan Abdal ve Hatayî gibi halk şairlerinin şiirlerini daha çocukken ezberler (Artun 496). Badeli âşıklardan olan Şahturna, bade içerek şiir söyleyen âşıklardan biri olarak kabul edilmektedir (Şimşek 334).

Ozan Şahturna, toplumu ve toplumun sorunlarını kendi çıkarlarından önce tutan bir âşıktır. O, yaşadığı pek çok olumsuzluğa rağmen şiirlerinde felekten yana şikâyetçi olmayan ancak toplumun aksayan yönlerini, yöneticilerin haksızlıklarını kabul etmeyen protest bir tavır sergiler.

“Çiçek, kızamıktan kör oldu gözüm
Okulu yok, yolu yoktu köyümün
Yılda olsun sağlıkçılar gelmezdi
Okulu yok, yolu yoktu köyümün.

Şikâyetim yoktu benim feleğe
İsyân ediyorum paşaya, beye
Gerçekleri haykırırım dünyaya
Okulu yok, yolu yoktu köyümün

Kazamız Gürün'dür, Kaynarca köyüm
ŞAHTURNA'yım der ki Sivas'tır ilim
Assalar gerçekten ayrılmaz dilim
Okulu yok, yolu yoktu köyümün!...” (Şahturna,34)

Âşık Şahturna'nın şiirlerine bakıldığında toplum sorunlarını kendine dert ettiği görülmektedir. Özellikle 12 Eylül Askeri darbesi ve Sivas'ta meydana gelen Madımak yangını ile ilgili çok sert içerikli şiirleri olduğu görülmektedir (Bekki 54-59). Âşık Şahturna'yı en çok etkileyen hadiselerden biri Madımak hadisesidir. Madımakta yaşananlar sonucunda Şahturna'nın şiirlerinde protest bir tavır içine girdiği ve Alevilere örgütlenmeyi tavsiye eden, Madımak hadisesini protesto eden ifadeler kullandığı görülmektedir.

“Adı kanlı Sivas, ta ki ezeli
Kapkaranlık güçler estirdi yeli
Sürüklendi Pir Sultan'ın heykeli
Ezilenler zulme karşı susmayın
Aleviler, örgütlenin pısmayın!

Ezen güçler Kerbela'dan bu yana
Hep ezdiler, sızlandıkça uy ana
Sahip çık başkaldıran Pir Sultan'a
Ezilenler zulme karşı susmayın
Aleviler, zulme karşı pısmayın
Yüzülenle, deri yüzen davası
Zalimin sürdürdüğü düzen davası
Özünde ezilen ezen davası
Ezilenler örgütlenin susmayın
Aleviler, sesinizi kısmayın!...

ŞAHTURNA aydınlık için geceye
Çıra yaktı, kara ile peçeye
Yıllarca haykırır Pir Sultan diye
Ezilenler zulme karşı susmayın
Bir olun, gür olun, arzı kısmayın
Her şeyi tartışın, ama küsmeyin!...” (Şahturna, 51)

Şahturna sadece kendi ülkesini ve insanının sorunlarını kendine dert edinmeyen aynı zamanda dünyayı ve dünya düzenini de dikkate aldığı görülmektedir. Dünyada var olan çarpıklıklar, düzensizlikler âşığın dilinde protesto edilmektedir.

“Dar çatı altına sığınamam ben
Duvarsız, çatısız dünya istiyorum
Dar kalıp, dar fikir savunamam ben
Sınırsız, kapısız dünya istiyorum.” (Şahturna,72)

Yukarıdaki Şiirlerde Toplumsal ve Bireysel Protestonun Dile Yansımaları

Dilde toplumsal ve bireyseli özellikle konuşanın ya da öznenin belirlediği söylenebilir. Konuşan “ben” öznesi bireysel olanla yani öznel olanla, “biz” öznesi ise toplumsal olanla ilgilidir. Bu bağlamda yukarıda protest şiire örnek olarak verilen metinlerde de şairlerin protestosunun bireysel mi toplumsal mı olduğunu dil kullanımlarına bakarak anlamak mümkündür. Pir Sultan Abdal’ın ilk şiirinde “Gelin canlar bir olalım/... çalalım/...alalım, ... bağlayalım/...çağlayalım/... eyleyelim, ... açalım, elimizde .../...vuralım, soralım, öldürelim” gibi dilsel kullanımlar, onun, 2. çokluk kişi olan “biz” öznesiyle konuştuğunu ve toplumun bir kesiminin sesi olduğunu açıkça göstermektedir. “Biz” öznesiyle şiire, toplumsal bir protesto hakim olmuştur.

Şah yoluna baş koymuşlardan biri olarak Pir Sultan Abdal, üçüncü örnek şiirinde “Üçüncü ölmem bu hain/Pir Sultan ölür dirilir., Davamız...” gibi söylemlerle kendisinden önce de bu yolda canını verenler olduğunu kendisinden sonra da bu yol uğruna canını ve serini verecekler olacağını vurgulamış, benimsediği hak yolunun toplumun büyük bir kesimi tarafından da sürdürüldüğünü ve bu yolun baskılarla asla yok edilemeyeceğini kast etmiştir. Bu söylemler, toplumsal bir protestonun örnekleridir.

Son örnek şiirde “Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan.” dizesinde “ben” öznesinin kullanılması bireysel bir protestonun şiire yansımış biçimidir. Zulüm ve baskının insanları doğru bildiği yoldan döndürdüğünü iyi bilen şair, hiçbir baskının onu yolumdan döndüremeyeceğini, gördüğü haksızlıkları inancının ona verdiği dirençle protesto edeceğini bu dize ile dile getirmektedir. Ayrıca gösterdiği direncin sadece kendisini ilgilendiren bir kararla alındığını, “Dönen dönsün” diyerek başkalarını etki altında bırakmadığını da net olarak belirtmektedir.

Köroğlu, ailesine ve kendisine yapılan haksızlık ve zulme karşı bir protesto geliştirmiş ve bu nedenle de şiirlerinde bireyselliğin ön planda olduğu bir dil kullanımı benimsemiştir. Örnek olarak verilen şiirlerde “ ... yararım/... ararım/...sorarım/... bana, Benden selam olsun..., Çevrem dolup...” gibi kullanımlar, bireyselliği ön plana çıkarmaktadır. Köroğlu’nun “ben” öznesine ait bu dil kullanımları aslında protesto ettiği şeyin kendisine ve ailesine yapılmış, bireysel bir zulmün protestosu niteliğindedir. Bu bireysel başkaldırı toplumda aynı baskılara maruz kalmış insanların da sesi olmuş ve zamanla toplumsal bir özellik kazanmıştır.

Köroğlu’nun bazen halkın ve toplumun sesi olarak da ortaya çıkarak şiirler söylediği şiirlerindeki dilsel öğelerden tespit edilebilmektedir. “Halkın kılıcıym hakkı ararım/Uykudan uyanan katılır bana” dizeleri anlamsal olarak toplumsal bir protestoyu çağrıştırmaktadır. Ayrıca ikinci dizede “uykudan uyanan” sözü ile aslında “gerçekleri gören” kastedilmiştir.

Dadaloğlu’nun protestosu, isyanı tamamen toplumsal bir boyut içermektedir. Onun örnek olarak verilen şiirlerinde kullandığı “biz” tamamen mensup olduğu topluluğu temsil

etmektedir. Şiirlerinde geçen “ belimizde, kılıcımız, hakkımızda, bizimdir” gibi sözcükler o dönemde konar-göçer bir yaşam sürdüren Türk boylarının tümünü karşılamaktadır. Ayrıca “ bizden, öç alırız” sözleri de Dadaloğlu özelinde kullanılan fakat toplumsal bir protestoyu örnekleyen ifadelerdir.

Özellikle toplumun bazı kesimlerinin uğradığı baskılar karşısında kendilerine, onlara ne yapmaları gerektiği konusunda öncülük etme vasfı yükleyen ve canlarını ortaya koyan bu şairler, bazen de temsil ettikleri topluluğun kaderine sessizce boyun eğmesine bazı göndermelerde bulunarak sitem etmektedirler. Dadaloğlu'nun “Uykudan uyanan katılsın bize.” dizesinde uyuyanlara, başka bir deyişle gördüğü zulme sessiz kalanlara bir sitem söz konusudur. Ayrıca Pir Sultan Abdal'da “Şu ellerin taşı hiç bana değmez/İlle dostun bir tek gülü yaralar beni.” dizeleri de haksızlıklara sessiz kalanlara ve kendini gizleyenlere bir sitemdir.

Şahturna, yukarıdaki ilk şiirinde “Okulu yok, yolu yoktu köyümün/Yılda olsun sağlıkçılar gelmezdi/İsyân ediyorum paşaya, beye/Assalar gerçekten ayrılmaz dilim.” ifadeleriyle bazı toplumsal aksaklıkları, ülkenin gerçekleri olarak protest bir dille anlatmaktadır. İkinci şiirde de “Ezilenler zulme karşı susmayın.” Diyerek kendi dünya görüşüne göre ezilen tarafta olanları başkaldırmaya çağırmaktadır.

Sonuç

Âşık edebiyatı temsilcilerine bakıldığında âşığın, yeri geldiğinde şiirleriyle düzeni, iktidarı, toplumu hatta kendini protesto ettiği görülmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde etkili olan âşık edebiyatında âşıkların protesto işlevli şiir tarzını benimsedikleri görülmektedir. Âşık şiirinde protest bir dil geliştiren bu âşıklar, sözcükleri ve sazları ile hak arayışında olan halkın duygu ve düşüncelerinin adeta birer tercümanı konumundadır. Âşık, bu anlamda toplumun tamamının olmasa da belli bir kesimin sözcülüğünü yapmaktadır.

Âşık edebiyatında eleştiri çok sık yapılmıştır, ancak protest söylem eleştirinin çok ötesinde bir söylem olup, karşı çıkılan her neyse onu tümüyle reddetmek şeklindedir. Bu çalışmada da ele alınan Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Dadaloğlu ve Şahturna'nın yukarıda belirtilen şiirlerinde dönemin politikalarını, sistemini toplumun bir kesimi ile tamamen reddedildiği görülmektedir. Yukarıda adı geçen âşıklara ait olduğu iddia edilen şiirlerde görülen protest söylemleri anlamak için dönemin şiir diline, siyasi atmosferine, sosyo-ekonomik durumuna da hâkim olmak gerekir. Çünkü bu protest söylem ve ifadeler gelişigüzel söylemler olmayıp dönemin önemli hadiselerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve yine o dönemin iletişim aracı olan diliyle söze dökülmüştür.

Âşık edebiyatında protest söylem geliştiren âşıklara bakıldığında onların, birlikte yaşadıkları toplumun içinde bulunduğu huzursuz ortama, haksızlıklara, adaletsizliklere karşı çıkan sözcüler oldukları görülmektedir. Âşıkların bu mücadelecî üsluplarını bireysel bir hedef olarak değil toplumun genelini ya da büyük bir kesimini temsil eden bir tutumun sonucu olarak görmek gerekmektedir.

Âşık edebiyatı üzerine yapılmış olan bu çalışma ile âşık edebiyatının diğer işlevleri yanında bir protesto işlevi de üstlendiği tespit edilmiştir. Bu çalışmanın, âşık edebiyatı üzerine yapılacak olan daha detaylı araştırmalara vesile olması ve sözlü halk ürünlerinin daha farklı işlevlerinin de ortaya çıkarılmasına katkı sunması umulmaktadır.

Kaynakça

- Akdağ, Mustafa. *Celali İsyanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Arı, Bülent. "Âşık Şiirinde Toplumsal Eleştiri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32, (Aralık, 2015): 262-284.
- Artun, Erman. *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitapevi, 2019.
- Başgöz, İlhan. "Protest, The Fifth Function of Folklore, İn Turkish Folklore and oral Literature, Selected Essays of İlhan Başgöz", ed. Kemal Sılay, İndiana Universty Turkish Studies series no: 19. Bloomington, Indiana, 1998.
- Bekki, Salahaddin. "1980 Sonrası Âşık Şiirinde Siyasi Söylemler". *Journal of Turkish Language and Literature* 2, (Şubat, 2016) 51-66.
- Boratav, Pertev. Naili. *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yayıncılık, 1984
- Cebe Ayaydın, G. Özlem. "İskâna Direnen Kimlik: Dadaloğlu'nun Coğrafyası". *Millî Folklor* 90, (2011) 60-69.
- Çetindağ Süme, Gülada. "Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı". Doktora tezi. Fırat Üniversitesi, 2011.
- Çobanoğlu, Özkul. *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.
- Düzgün, Dilaver. "Âşık Edebiyatı". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ed. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayınları, 2022.
- Fuat, Mehmet. *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: De Yayınevi, 1977.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1953.
- Gölpınarlı, Abdülbaki ve Boratav, Pertev Naili. *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Günbulut, Şükrü. *Halk Şiirinde Başkaldırı Vur Emri Ferman*. İstanbul: Berfin Yayınları, 2000.
- Kaya, Doğan. "Başlangıçtan Günümüze Âşık Edebiyatı". http://dogankaya.com/fotograf/baslangictan_gunumuze_asik_edebiyati. (Erişim tarihi: 21.07.2023).
- Keskin, Ahmet. "Elektronik Kültür Ortamında Paylaşılan Koronavirüs (Covid-19) Şiirlerinin Folklorun ve Mizahın Protesto İşlevi Bağlamında Kültürbilimsel Analizi". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 30, (Haziran 2020): 502-536.
- Kişin, Yurdaer. "Halk Türkülerinde Protest Olgusu ve Ruhi Su". Yüksek lisans tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.
- Koçak, Aynur ve Uğurcan, F. Zehra. "Absürt'e Başkaldıran Bir Sanatçı Olarak Pir Sultan". *Millî Folklor* 138, (Haziran 2023): 85-96.
- Mêlikoff, İrene. *Uyur İdik Uyardılar Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları*. Çev: Turan Alptekin, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.
- Ozan Şahturna. *Şakıyan Turna Şahturna*. İstanbul: Can Yayınları, 1998.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.

- Özmen, İsmail. *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt II*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Öztelli, Cahit. *Köroğlu ve Dadaloğlu*. Ankara: Varlık Yayınevi, 1962.
- Öztelli, Cahit. *Pir Sultan Abdal*. Ankara: Özgür-Yayın ve Dağıtım, 1985.
- Sakaoğlu, Saim. *Dadaloğlu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Şimşek, Esmâ “Âşıklık Geleneğinde Kadın Âşıkların Yeri ve Ayşe Çağlayan Örneği”, *Somut Olmayan Kültür Miras Yaşayan Âşık Sanatı Sempozyumu*, 29-30 Kasım 2007, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları, Ankara, (2011), 329-344.
- Şenocak, Ebru. “Köroğlu Destanı’nda Simgesel Değerler”, *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları, Uluslar Arası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011.
- Yağcı, Öner. *Köroğlu Yaşamı ve Şiirleri*. İstanbul: Gün Yayıncılık, 2000.
- Yakıcı, Ali. “Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Âşık Köroğlu’nun Bu Tipler Arasındaki Yeri”. *Millî Folklor* 76, (2007): 113-123.
- Yavuz, Nuri. (2012). “Fırka-i Islahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri”. *Akademik Bakış* 10, (Şubat 2012) 113-127.